

Țicu Goldstein

Țicu Goldstein

București

România

Data interviului: martie 2004

Reporter: Georgeta Pană

Țicu Goldstein are o personalitate foarte plăcută, este un adevărat intelectual, bonom, și unul dintre cei mai activi cărturari ai comunității evreilor din București. A tradus în limba română zeci de titluri din literatura și filosofia iudaică, dintre care iată doar câteva: Moshe Idel, “Mistică și mesianism (1997), Alexandru Șafran, Înțelepciunea cabalei, (1998), Carol Iancu. Emanciparea evreilor din România, Emanuel Levinas, Dificila libertate (1999) – și lista poate continua. A ținut de asemenea prelegeri și comunicări științifice despre filosofia lui Levinas, Cabală, etc., și a semnat și semnează în continuare articole în reviste israeliene și românești, cum ar fi: Revista cultului mozaic Realitatea evreiască, Observatorul cultural Minimum, și altele. Locuiește împreună cu soția sa într-un apartament din cartierul Dorobanți, situat într-o zonă liniștită și plină de verdeață. Casa este decorată cu mult gust, pe alocuri se văd obiecte tradiționale românești și rusești, dar și obiecte de cult iudaice. Dar atenția este atrasă cel mai mult de cărți, care sunt pentru domnul Goldstein cea mai mare bogăție.

[Familia mea](#)

[Copilăria mea](#)

[Al Doilea Război Mondial](#)

[După război](#)

[Glosar](#)

Familia mea

Despre bunicii materni știu doar că se numeau Iancu Tobias și Rebeca. Bunicul era originar din Piatra-Neamț și bunica din Bacău. Bunicul Tobias a fost croitor și a învățat-o această meserie și pe mama mea. Atât bunicul cât și bunica erau religioși, tradiționaliști, vorbeau idiș în casă, dar știau și româna destul de bine. Nu cunosc numele fraților și surorilor lor.

Despre ramura familiei din partea mamei mai știu că era ceva mai înstărită decât cea din partea tatei. Unii veri ai ei din Piatra-Neamț (nepoți din partea bunicului), pe nume Pescaru, aveau restaurante în acel oraș din Moldova. Tot din partea mamei mai erau în familie câțiva avocați, publiciști și artiști. Eu îmi amintesc de unul singur, pe nume Ionel Țapu, văr al mamei. Acesta a fost un artist în adevăratul sens al cuvântului. Cânta la vioară și, fiind foarte talentat, a fost trimis la studii la Paris, ținut acolo cu mari eforturi financiare de restul familiei. Numai că el era boem și singurul lucru cu care s-a ales de la Paris a fost o vioară nouă. S-a întors în țară, pe la sfârșitul anilor 1930 și a abandonat vioara pentru tobe. S-a angajat la cel mai important teatru de revistă al țării, la Cărbuș-Savoy din București. Cu trupa acestui teatru a făcut turnee în toată lumea, numai că în 1940 a fost izgonit din teatru, ca toți evreii de altfel. În timpul războiului a putut să cânte în

teatrul evreiesc Barașeum din capitală, iar după război a fost angajat în prestigioasa Orchestră a Radiodifuziunii. [Notă: Teatrul evreiesc din București a fost fondat prin 1890 și a fost o prezență permanentă în viața artistică a capitalei. În 1941, când actorilor evrei li s-a interzis să joace pe alte scene, aceștia s-au refugiat la Barașeum, unde au făcut spectacole de revistă foarte apreciate.] Ce era amuzant la el, era că puneă toată familia să-i scrie partiturile, toată familia muncea pentru el. A avut o fiică, Virginica, care a plecat în America după război.

Mama a avut un frate, pe nume Tobias Iules. Nu mai știu cu ce se ocupa, dar știu că în timpul războiului era deja căsătorit cu Silvia, și ea tot de religie mozaică, o femeie de o inteligență nativă ieșită din comun. În 1940-41 au vrut să plece în Rusia, dar la graniță li s-a spus că situația acolo e foarte gravă și că e riscant să plece, așa că s-au întors în țară. După război au făcut alia în Israel, s-au stabilit într-un kibut și au făcut acolo agricultură de performanță. Am ținut legătura cu ei chiar și pe vremea comuniștilor, când era greu să ai corespondență cu străinătatea. Iules și Silvia au un fiu, Felix, care a fost ofițer în armata israeliană și a luptat în războiul din 1967. Numele lui îl poartă și fiul meu.

Mama, Tobias Surica, s-a născut în 1895 la Piatra Neamț. Din păcate, mama ei a murit la naștere, și ea a fost crescută de o mătușă, sora mamei mele, pe nume Țipora. Tatăl a fost croitor în Piatra Neamț și de la el a învățat această meserie pe care o practica cu multă iscusință, mai ales atunci când situația financiară a familiei era mai grea. În 1920 s-a mutat la București, singură, pentru a-și găsi de lucru. Printr-o pețitoare l-a cunoscut pe tatăl meu, care în 1922 era militar, și s-au căsătorit când el nu terminase încă armata. Mai întâi s-au logodit, pe data de 3 iunie 1922, și după câteva luni s-au căsătorit. Au avut o nuntă evreiască: s-au căsătorit la rabin, sub kipa, dar și la autoritățile civile, iar petrecerea a avut loc într-o casă de pe strada Romulus. Mama a păstrat legătura cu pețitoarea care i l-a prezentat pe tata, pentru că îmi amintesc că se mai întâlnea cu ea și discutau despre familie, despre greutăți, despre copii. Cu toate că a fost o căsătorie intermediată, părinții mei s-au înțeles tot timpul foarte bine, s-au respectat și au avut un mariaj foarte trainic.

Bunicul patern, Goldstein Simon, s-a născut la Huși, spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Știu că era foarte credincios, habotnic chiar, deoarece nu se lăsa fotografiat, considerând că astfel ar încălca porunca Decalogului de a nu-ți face chip cioplit. Singura fotografie care exista cu el, i-a fost făcută pe ascuns. Din păcate, această fotografie s-a pierdut. Știu sigur că limba lui maternă era idișul, dar vorbea și limba română. A trăit și a lucrat toată viața în Huși, având meseria de croitor. Nu știu nimic alte rude din partea lui, așa cum știu foarte puțin despre frații și surorile tatălui meu. Știu de o soră numită Adela născută la Huși și care a emigrat în Canada împreună cu soțul și copiii, înainte de începerea celui de al doilea război mondial. Adela era religioasă, dar moderat, adică ținea sărbătorile și mergea din când în când la sinagogă. Nu-mi amintesc cum îi cheamă pe copii, iar pe soțul ei parcă îl chema Ilie, dar nu-i știu numele de familie. O altă soră este Simona, care plecase în America pe la sfârșitul anilor 1930, și a vrut să ne ia și pe noi acolo, dar se apropia războiul, și nimeni nu-i mai vroia pe evrei. Tata a mai avut un frate, pe nume Lupu Goldstein – al cărui nume original era Wolf –, născut la Huși și stabilit la Dorohoi. În timpul războiului el, împreună cu soția și cei trei copii, au fost deportați în Transnistria. Au supraviețuit cu toții și imediat după război au plecat în Israel. Din păcate, sunt puține informații despre rudele mele, și eu sunt primul care regretă acest lucru. Ramura din partea tatei era săracă și era constituită în principal de muncitori: tâmplari, dulgheri, ceasornicari. Păstram totuși legătura cu ei, deși în timpul celui de-al doilea război mondial, mulți dintre ei au avut de pățimit din partea autorităților antonesciene [Regimul

antonescian].

Tata, Lazăr Goldstein, s-a născut la Huși în 1900. A urmat doar patru clase elementare, deoarece a trebuit să muncească pentru a-și câștiga existența. A plecat de acasă cam pe la 18 ani și a ajuns în București. Nu știu de unde a învățat meseria de tâmplar, dar era foarte priceput și a avut un atelier al lui în București în care mai lucrau încă doi ucenici. Era foarte harnic și stăruitor și știa ce înseamnă lucrul bine făcut. Construia mobila de la un cap la altul și a lucrat, de multe ori, pentru persoane importante, ca scriitorul Liviu Rebreanu [Liviu Rebreanu (1885-1944), prozator și dramaturg român, autor al unor romane sociale importante, ca "Ion", "Răscoala", "Pădurea spânzuraților"] sau proeminentul om politic Armand Călinescu. [Armand Calinescu (1893-1939): presedintele Consiliului de Ministri, anti-nazist și anti-legionar, partizan al alianței cu Franța și Anglia, care a avut curajul să-i spună regelui Carol al II-lea, în 1939 că "germanii sunt un pericol, iar alianța cu ei înseamnă protectorat." A fost asasinat de legionari la București, în data de 21 septembrie 1939.] Practic, atelierul și casa erau una și mama se supăra deoarece casa era plină de talaș. Tata ar fi vrut ca toată familia să-l ajute în munca lui, pentru că nu-i avea mereu pe cei doi ucenici. Eu îl ajutam destul de des. Deși aveam doar 10 ani cunoșteam bine lemnul și-mi plăcea mirosul de mobilă nouă. Treaba mea era să lustruiesc mobila și asta era o operațiune destul de delicată, pentru că dacă îmi obosea mâna trebuia să ridic repede pensula îmbibată cu substanțe chimice de pe mobilă, pentru că altfel se imprima și ardea respectivul obiect de mobilier.

Copilăria mea

La un moment dat, tata a pierdut atelierul, din cauză că nu a reușit să-și plătească impozitul. Așa că într-o frumoasă zi de primăvară, au venit unii de la Poliție și de la Primărie și băteau într-o tobă uriașă, citind în vâzul lumii hotărârea prin care tatei i se lua atelierul. A fost o scenă ca în Evul Mediu. Așa că tata a devenit muncitor individual și de multe ori lucra la client acasă.. Situația noastră s-a deteriorat, iar mama a fost nevoită să lucreze ca croitoreasă, meserie pe care o învățase în copilărie de la tatăl ei.

Mama se ocupa de tot în casă: ea spăla, făcea curat și avea grijă de copii și de tata, pentru că nu ne-am permis niciodată să avem o bonă sau o servitoare. Nici vorbă de așa ceva. Se îmbrăca după moda timpului și avea avantajul că putea să-și lucreze singură rochiile. De sărbători, după ce pregătea casa pentru primirea Pesahului, a Purimului, sau a Hanukăi, mama se ducea la Templu Coral, și nu la sinagoga Malbim, unde mergea tata de obicei. Ei îi plăcea mai mult acolo pentru că vroia să vadă și să fie văzută. La Templul Coral se legau mai ușor prietenii, relații... Noi, copiii ne jucam în curtea sinagogii, sau ne trimiteam bezele cu cunoscuții care stăteau la balcon. În fiecare an de Yom Kipur mama spune: "Vai, ce ușor a fost postul anul ăsta." Era clar că avea un antrenament serios în sensul acesta. Eu și cu fratele meu mai mâncam pe furiș, dar mama se făcea că nu observă. A avut toată viața o vitalitate extraordinară.

Părinții mei au avut doar doi copii: pe fratele meu, Marcel Goldstein, născut în 1924, și pe mine, care sunt mezinul, născut în 1929. Pe Marcel mi-l amintesc ca pe un băiat frumos și elegant. I-ar fi stat bine să fie actor. Nu știu dacă a mers la grădiniță, dar știu că a mers la o școală românească, când încă se mai putea acest lucru. A început să muncească de foarte devreme, cam de pe la 12 ani. Din păcate, nu prea a vrut să învețe, deși era foarte inteligent și îi plăcea să citească și citea enorm. În copilărie, stăteam amândoi până noaptea târziu și citeam, și a doua zi raportam cine a adormit ultimul. De fapt, cărțile au apărut în casă aduse de el, pentru că eu nu am găsit la noi

decât o singură carte, de ghicit în cafea. Tot el a adus un patefon, la care ascultam diverse cântece: muzică sinagogală, opere. Fratele meu era înnebunit după muzica de operă, și mergea foarte des la converte la Opera Română, unde putea intra oricând dorea pentru că îl mituia pe controlorul de bilete. Era o fire veselă, îi plăcea să meargă la petreceri. Avea mulți prieteni studenți, și evrei și neevrei, majoritatea săraci, și cum lucra și avea salariu, îi mai ajuta din când în când.

Mai întâi, părinții l-au dat ucenic la un ceasornicar pe nume Carniol, pentru a învăța această meserie răspândită printre evreii săraci din România. Era prin 1936-1937. Din păcate, Marcel nu prea avea răbdarea cerută de această îndeletnicire: cu o mână repara ceasul, cu alta zgâria peretele, de plictiseală. Totuși, ironia sortii a făcut că după război s-a ocupat o vreme de ceasurile de pontaj de la întreprinderea Electromagnetica, așa că el trebuia să ajungă primul la serviciu. Se trezea în fiecare dimineață la ora 4. Porecla lui era Pendulică, pentru că avea ca hobby pendulele, și ajunsese să alcătuiască o colecție frumoasă. În fine, după episodul cu ucenicia la ceasornicar, părinții l-au dat ucenic la magazinele lui Bernard Kaufman, unde fratele meu a fost vânzător câțiva ani, până prin 1940.

Eu m-am născut în București, la data de 7 octombrie 1929. Numele meu, Țicu, vine de la Țipora [pasăre, în ebraică] și este numele mătușii care a crescut-o pe mama. Părinții mei așteptau o fată și se gândeau să-i pună acest nume. În primii ani ai copilăriei am locuit într-o casă acceptabilă, situată pe strada Logofăt Tăutu, dar părinții au trebuit să se mute curând de acolo și am ajuns în strada Negru Vodă, în două cămăruțe mizere. [Notă: Strada Negru Vodă se afla în perimetrul Văcărești-Dudești, o zonă de periferie, săracă a Bucureștiului de atunci, se găsea cea mai mare concentrație de evrei. În București nu a existat un ghetou în adevăratul sens al cuvântului, evreii se puteau stabili oriunde își puteau permite să-și cumpere locuințe.]

Am fost dat la o grădiniță privată, când aveam cam 4 ani. Educatoarea era domnișoara Jenny, o ființă blândă și delicată. Din păcate, costa destul de mult pentru bugetul familiei și după o vreme nu mai m-am dus. De perioada de grădiniță se leagă amintirea primului drum făcut cu automobilul, ceea ce pentru vremurile de atunci era desigur un lux. Trebuia să mergem la teatrul Savoy, unde grădinița mea avea serbare, iar mașina i-a dus acolo pe cei care jucau pe scenă. Eu aveam de dat o singură replică, și anume: "Mi se rupe inima de mila ta." Din cauza emoției am spus-o însă pe dos: "Mi se rupe mila de inima ta". Toată lumea a râs, când trebuia să fie un moment tragic. Așa încât cariera mea de actor a început și s-a terminat cu o singură replică.

Școala primară am făcut-o la Școala evreiească de pe strada Colonel Orero, unde, fiind numai evrei, eram într-un fel protejați. Se făceau atunci opere de binefacere, pentru că la școală mâncam și uneori primeam de acolo îmbrăcăminte și încălțăminte. Uneori însă nu puteam ajunge la școală pentru simplul motiv că nu aveam ghete sau pantofi cu care să mă încălț. Îmi părea rău că nu am colegi români și că nu e o școală mixtă, ca să cunosc și fete. Luam note bune, am fost și premiant de multe ori. Îmi plăcea foarte mult limba română și am intrat în patima cititului: citeam o carte în două zile. Eu am apucat bătaia în școală; încă se mai credea că "bătaia e ruptă din rai".. De catedră era întotdeauna rezemată o rangă de fier, pe post de sperietoare, pentru că nu o folosea nimeni fapt. În schimb, eram bătută cu o linie de tei, foarte rigidă. După o asemenea bătaie (primeai 40 de lovituri la fiecare palmă), palma ți se umfla de trei ori. O încasai dacă chiuleai, dacă nu-ți făceai temele, dacă nu învățai. Profesoara de caligrafie, care era cam nebună și făcea crize de isterie, avea o altă metodă: te pune pe jos și te călca în picioare. Sau te trăgea de perciuni până

ți-i smulgea.

După școala primară am vrut să urmez gimnaziul [românesc] “Regele Ferdinand”. Am dat examen, am fost admis, dar... Eram în vara anului 1940 și a fost dată legea care îi elimina pe copiii evrei din școlile românești [după Statutul Evreiesc], așa că a trebuit să merg din nou la o școală evreiască, și anume la Școala complementară “Malbim”, care practic n-avea nici o valoare, adică nu era liceu. Ca atare, până la sfârșitul războiului, am urmat și Liceul teoretic “Cultura”, tot evreiesc. Am fost bursier, pentru că învățam bine și pentru că părinții nu aveau posibilități materiale pentru a plăti taxele.

În liceu am fost în relații foarte bune cu directorul Litman și cu nepotul acestuia, Dan Alter. Tata îi mai lucra directorului tâmplărie acasă la el, undeva la Șosea, într-o zonă rezidențială a Bucureștiului. Acest om avea un suflet mare și generos. La el la școală s-au refugiat mulți profesori și elevi evrei eliminați din școlile românești. Erau câte doi-trei profesori la latină, la istorie. Nu era nevoie de toți, dar în acest fel îi ajuta să supraviețuiască. Acest profesor remarcabil ne-a arătat o dată fotografii făcute la Paris cu Bergson și cu alți oameni de știință francezi. [Henri Louis Bergson (1859-1941): filosof francez important, dar aflat în afara curentelor filosofice ale epocii sale. A scris, printre altele, *L'Évolution créatrice* și *Matière et Mémoire*.] După război Litman a plecat în Israel unde a predat filosofie și a deschis acolo un cabinet de psihoterapie. Când am terminat liceul mi-a scris o dedicație pe o carte de pregătire a bacalaureatului la filosofie. Ea suna în felul următor: “Să nu uiți de Ereț Israel nici când o să faci filosofie”. Veți vedea mai departe câtă dreptate a avut.

Mi-a mai rămas în minte un profesor de franceză pe care nu știu cum îl chema, nici măcar nu era la clasa mea. Într-o recreație – era iarnă –, ne băteam cu zăpadă și eu l-am lovit, din greșeală, drept în ochi. Am încremenit ca o statuie când am văzut ce am făcut. L-am cerut scuze, iar el, ca un lord, a plecat mai departe fără să-mi spună o vorbă. Această distincție și înțelegere mi-au rămas în minte ca ceva extraordinar.

Sigur, profesorii o duceau și ei greu. La noi la franceză era profesoară doamna Lupu, o femeie foarte frumoasă dar și foarte rea. Noi o porecliserăm “lupoica” din această cauză.. A fost rea până când a adus pe lume un copil, apoi s-a schimbat radical. Franceză însă am învățat, chiar foarte bine, de vreme ce acum sunt traducător din această limbă.

Am făcut și hederul, care era pe fosta stradă Mămulari, aproape de Sinagoga croitorilor, unde se află acum Muzeul de istorie al comunității evreiești din București. Era un fel de ieșivă, unde am făcut și pregătirea pentru Bar Mițva, sub patronajul tânărului rabin pe atunci, Alexandru Șafran. Am fost șef de promoție și în această calitate am vorbit, la Templul Coral, în numele tuturor băieților confirmați atunci. Am fost fascinat de șarmul personal pe care rabinul Șafran îl avea încă de pe atunci. El nu cobora la turmă, ci ridica turma la el. Peste ani, i-am povestit rabinului – din a cărui operă am tradus în română – impresia pe care mi-a făcut-o în copilărie. Mi s-a povestit că la un moment dat tânărul rabin Șafran inspecta la Bacău orele de mozaism ținute pentru elevii evrei în școlile românești. Un director de școală, neevreu, i-a spus, impresionat de figura lui atât de elevată: “Nu vă supărați, dar așa mi l-am imaginat întotdeauna pe Iisus Hristos”. L-a reîntâlnit pe rabinul Șafran cu ocazia discursului de recepție de la Academia Română, când i-am putut admira, cu toții, exemplara limbă română pe care o vorbește după 60 de ani de exil.

Vacanțele mi le petreceam la rudele din Moldova, de cele mai multe ori împreună cu fratele meu. Până la izbucnirea războiului, în 1940, mergeam în fiecare vară la Bacău și la Piatra Neamț, unde

erau peisaje cu adevărat mirifice. În aceste orașe locuiau pe atunci foarte mulți evrei, dintre care mulți erau intelectuali. În vacanțe eram mereu răsfățați, rudele noastre din provincie având o situație materială incomparabil mai bună decât a noastră. În casa lor, totul era ritualizat, până și facerea cafelei. Cafeaua se prăjea în bucătărie, iar mirosul ei îmbătător învăluia întreaga casă. De câte ori simt miros de cafea prăjită îmi amintesc de vacanțele copilăriei mele. La Piatra Neamț am descoperit un desert extraordinar, unic: șerbetul în șapte straturi – cu cacao, vanilie, portocale, lămâie, zmeură, căpșuni și rom. Eu aveam o linguriță lungă cu care vroiam să ajung la ultimul strat. Rudele noastre ne ofereau excursii și petreceri pitorești, în mijlocul naturii: făceam multe drumeții, mergeam la pescuit. Tot la Piatra Neamț era un chinez care îngrijea plantele dintr-o grădină absolut superbă, în timp ce fiul lui cânta la vioară, iar eu mă cățăram în pomi și culegeam mere și pere.

La Bacău avea casa fratele mamei, unchiul lules, care avea o cârciumă. Se numea “La calul bălan”. Îmi plăcea să merg la Bistrița, cu pluta, să mă joc cu ceilalți copii la târgul “Moșilor”. Acest târg se ținea vara, în iulie, de sărbătoarea Sfântului Ilie – profetul Eliahu din Tanach, preluat și cinstit de tradiția creștin-ortodoxă. Se ținea în aer liber, la margine orașului Bacău și era plin de oameni, căruțe, cai, animale de curte, păsări. Era un vacarm de nedescris. Uneori mai venea câte un circ ambulant și copiii se adunau imediat acolo. Târgul era un bun prilej pentru țăranii din zonă să vândă și să cumpere tot ce aveau nevoie: animale, fructe, obiecte de uz gospodăresc. Evreii participau și ei la aceste târguri, pentru că ei făceau comerț ambulant și aveau o foarte importantă funcție economică în aceste sate în care ei aduceau produse de primă necesitate: sare, chibrituri, ulei, etc. Când mă întorceam acasă în vacanțe eram atras de Gara de Nord; de fapt, întoarcerea acasă însemna pentru mine această gară.. E greu de explicat de ce îmi era dor nu de casă, ci de gară...

Am văzut relativ recent un film francezesc în care niște copii, împărțiți în două bande rivale, se jucau imitând de fapt scena politică a țării, a Europei în preajma celui de al doilea război mondial. Ceva asemănător mi s-a întâmplat și mie. Pe strada noastră locuia o familie de etnici germani, pe nume Meltzer. Unul dintre copiii acestei familii învățase deja câte ceva despre nazism și antisemitism și într-o zi, împreună cu “banda” lui m-au urmărit să mă “împuște” cu o pușcă de jucărie, dar are cărei alicie înțepau foarte tare. M-au fugărit, iar eu am ieșit de pe strada Negru Vodă pe Văcărești și, deoarece eram speriat și nu m-am mai uitat pe unde merg, m-a călcat o mașină. Am căzut pe asfalt și mi-am pierdut cunoștința. Când m-am trezit în jurul meu era o mulțime de oameni care mă întrebau unde locuiesc. Eu eram de-acum conștient, dar nu puteam mișca un deget, eram ca paralizat, și nu le-am spus unde stau fiindcă nu vroiam ca părinții să afle ce mi se întâmplase. După ce mi-am revenit, am plecat singur acasă și nu le-am suflat părinților o vorbă despre această întâmplare care, din fericire, nu a avut urmări tragice.

Al Doilea Război Mondial

Era clar că atmosfera începuse să devină din ce în ce mai apăsătoare pentru evrei. Propaganda antisemită legionară era pe zi ce trecea mai puternică, justificată cumva de faptul că mulți intelectuali români simpatizau această mișcare fascistă. Pe ziduri erau lipite afișe cu mașini de “tocat evrei” și altele de acest gen. Legionarii mășăluiau prin cartierul evreiesc, în uniforme lor cu centiroane, cântând cântecele lor funebre și chemând la răzbunare împotriva evreilor. Legislația anti-evreiască începută în 1938 de guvernul Goga-Cuza, continuată apoi de guvernul Gigurtu (în vara lui 1940) și desăvârșită de regimul Antonescu până în 1944, a afectat și familia noastră, dar nu în așa măsură cum i-a afectat pe evreii mai înstăriți.

La începutul anului 1940 tata a fost concentrat în armată, în Basarabia unde, pe lângă instrucție și săpat tranșee, a lucrat mobilă pentru ofițerii superiori. Se vede că atunci evreii erau considerați încă cetățeni ai țării și nu “dușmanii” cum aveau să devină o dată cu intrarea României în război. Tata mi-a povestit că acolo, în Basarabia, evreii din armată erau chemați în fiecare vineri seara și sâmbăta dimineața în familiile evreiești, pentru a celebra șabatul.

În perioada când tata a fost plecat, noi am închiriat cămăruța lui unui tânăr venit din nordul țării. Îl chema Șulăm Weber și era un hasid care venise în București pentru a-și rezolva problema legată de cetățenie. De la acest hasid am auzit pentru prima oară povestiri hasidice, miraculoase desigur, pe care acum nu mi le mai amintesc. Acest personaj ne-a oferit, mie și familiei mele, cel mai frumos Pesah al copilăriei. Până la începutul sărbătorii, Șulăm fusese foarte retras, din cauza cașrutului sever impus. El își gătea singur și nimeni nu avea voie să intre în cămăruța lui, care era de fapt un antreu cu ciment pe jos. De Pesah însă, s-a hotărât să ni se alăture: s-a așezat în capul mesei și a pus ordine în sărbătoarea noastră. A aranjat pe masa strălucitoare, imaculată, oul, cartoful, rădăcinile amare, bucăți de carne și câteva matzot. Sărăcia acestor mese a fost repede învinsă de vocea lui caldă și baritonală citind, psalmodiind și comentând Meghila. Ca în fiecare an eu, fiind mezinul, am întrebat “Ma nishtana halaila haze mikol haleilot?” Tânărul hasid stătea în fruntea mesei, ca un prinț, și oficia, cânta, deși cu o zi înainte se întorsese acasă maltratat, umilit și tâlhărit de pantofi de huliganul cartierului, poreclit de noi Goliat. La un moment dat Șulăm s-a ridicat de la masă și ne-a arătat un obiect pe care îl făcuse el singur și pe care vroia să-l dăruiască unui magistrat de care depindea rezolvarea problemei lui și care îl tot purta pe drumuri. Era un fel de veioză care proiecta pe perete doi lei maiestuoși. Într-una din zile, după Pesah, Șulăm s-a dus la magistrat și i-a dat cadoul. Magistratul l-a primit, dar pe Șulăm l-a gonit pe scări, fără să-l ajute; nu a primit cetățenia și peste câțiva ani a murit la Auschwitz.

După ce România a pierdut Basarabia și Bucovina, în urma pactului Molotov-Ribbentrop [1](#), tata a fost trimis acasă din armată, și a putut să lucreze în timpul războiului, desigur pe o plată foarte mică. El a lucrat la un spital bucureștean, la Spitalul Brâncovenesc, tot în domeniul lui, al reparației și întreținerii mobilierul, iar mama a făcut, ocazional, croitorie. Tata lucra cam 8-9 ore pe zi. Sigur că el putea să mănânce acolo, dar noi acasă o duceam foarte greu, pentru că rațiile evreilor erau mai mici decât cele ale românilor, așa că tata își mai făcea din când în când dreptate și aducea acasă câte un pește pe care îl ținea ascuns sub cămașă. Cred că s-a și îmbolnăvit de plămâni din această cauză, pentru că peștele era rece și îl ținea câteva ore direct pe piele, dar era foarte fericit când putea să ne gătească peștele adus de el, când și când.

Țin minte că la un moment dat am fost trimis de la școală, împreună cu alți copii evrei, să rechiziționăm tot feluri de bunuri de la familiile evreiești care erau obligate să dea îmbrăcăminte, păături, bani și altele – pentru front, pentru familie nevoiașe, dar știu eu unde ajungeau toate lucrurile acelea?

În timpul celui de al doilea război mondial fratele meu a prestat muncă obligatorie. [Nota: Conform decretului-lege nr.132/20 ianuarie 1940 asupra taxelor militare datorate de evrei, obligatiunile militare si premilitare ale evreilor s-au transformat in munca obligatorie si in obligatiuni fiscale.] Eu eram prea mic pentru asta, nu aveam încă 16 ani – vârsta de la care evreii erau obligați să facă muncă forțată sub pază militară. Dacă un evreu nu se prezenta la munca obligatorie se considera dezertare și cazul era judecat de Curtea Marțială. Mulți au fost astfel deportați în Transnistria, de unde nu s-au mai întors. Fratele meu a lucrat mai întâi la ferma Alba a lui Antonescu, situată lângă

București, apoi a fost trimis la Drăgășani, la câteva sute de kilometri de casă. Venea acasă numai de sărbători, dar foarte rar. Ne povestea că la ferma Alba erau foarte mulți ruși și rusoaice care lucrau acolo ca prizonieri de război. Ca un detaliu picant, mi-a povestit că fiica administratorului acelei ferme, creștină desigur, se îndrăgostise de el, ceea ce i-a atras antipatia profundă a tatălui ei. Bineînțeles că o relație între ei ar fi fost cu totul exclusă în acele vremuri.

În timpul guvernului Antonescu-Sima, când legionarii [2](#) erau la putere și terorizau populația evreiască, am trecut printr-o întâmplare pe care vreau să v-o povestesc. Tovarășul de lucru al tatălui meu era un anume Marcel Carlin, originar din Rusia. Acesta, văzând că situația e grea și tulbure în România, s-a hotărât să se întoarcă împreună cu familia – soția și copiii – în țara lui. Așa că într-o seară de octombrie, în 1940, ne-am întâlnit cu toții în casa unei rude a lui care stătea pe strada Văcărești, pentru a ne lua rămas-bun. La un moment dat au dat buzna acolo câțiva legionari care ne-au acuzat că ținem o ședință bolșevică și ne-au cerut bani ca să ne “ierțe”. Am făcut rapid o chetă și le-am dat banii respectivi. Problema e că prietenul tatălui meu avea la el pașapoartele pentru Rusia, și dacă legionarii le-ar fi găsit, probabil că ne-ar fi omorât. Așa că, profitând de un moment de neatenție al lor, a ascuns pașapoartele în buzunarele copiilor, unde legionarii nu s-au gândit să caute. (Acest prieten al tatălui meu a reușit să ajungă în cele din urmă în Rusia, unde din păcate a fost asasinat pentru că vindea pâine și în urma unui control l-au găsit cu niște neregulii, reale sau nu. Asta se întâmpla în timpul războiului.)

La rebeliune, legionarii au omorât și mutilat sute de evrei, au distrus case, magazine și au incendiat o mulțime de sinagogi din București. Eu am văzut totul pe fereastră. Se auzeau focuri de armă și tot felul de sunete stranie. La lumina felinarelor, legionarii își împărțeau prada. Am văzut și oameni înstăriți care furau de la evrei: veneau cu cărucioare pentru copii și furau din casele devastate ale evreilor. Noi ne-am baricadat în casă și nu am deschis ușa la nimeni, dar la noi nu au venit pentru că noi eram săraci. Memorabil pentru noi a fost atunci când un fost ucenic al tatălui meu, un țigan pe nume Dumitru (Mitică i se spunea), a bătut la ușă. Noi înghețaserăm de spaimă și am spus că nu deschidem. El a insistat, pentru că ne adusese mâncare, pe care ne-a dat-o prin ușă întredeschisă. A fost un gest de omenie în vremuri de neomenie.

Familia Kaufman, unde fratele meu era ucenic, a avut un destin tragic în timpul rebeliunii legionare. Fiind cunoscuți ca oameni cu stare, legionarii au intra peste ei în casă. Pe fiica lui Kaufman întâi au violat-o și apoi au ucis-o, pe Bernard Kaufman, patronul fratelui meu, l-au bătut îngrozitor și l-au târât afară din casă până într-un loc unde l-au împușcat. De doamna Kaufman, care era bolnavă psihic și stătea tot timpul într-o cameră, nu se știe nimic. Fiul, Jaques Kaufman, era sportiv, boxer și culturist, așa că a opus rezistență. S-a bătut cu legionarii, cred că a omorât vreo doi, dar până la urmă a fost și el împușcat. Au scăpat cu viață doi copii care nu erau acasă, și care după război au emigrat în Anglia.

În spatele străzii noastre era strada Căuzași, unde se afla Institutul medico-legal. După pogrom, evreii au fost anunțați că se pot duce să identifice cadavrele, dar noi nu ne-am dus, pentru că nu aveam rude în București. Nu s-a vorbit deloc despre suferința provocată evreilor de această rebeliune legionară, deoarece Antonescu dorea ca accesntul să cadă pe fărâdelegile legionarilor împotriva societății românești, pe faptul că această societate era într-o stare de anomie din cauza lor, etc.

Vreau neapărat să vă povestesc o întâmplare care m-a marcat până în ziua de astăzi. Eram în timpul războiului, când pentru evrei situația era deosebit de grea. Mama tocmai terminase de lucrat o rochie și m-a trimis să i-o duc clienței care urma să-i plătească mamei pentru munca ei. Mi-a dat banul, de care era mare nevoie în casă, dar nenorocirea a fost că l-am pierdut pe stradă, deși îl țineam strâns în pumn. Era seară. L-am căutat cred că o oră, peste tot, prin rigole chiar. Nu l-am mai găsit. Mama, care aștepta atât de mult acei bani pentru a ne cumpăra de mâncare, muncise degeaba din cauza neatenției mele. M-a urmărit tot timpul această întâmplare; chiar și astăzi sufăr când îmi aduc aminte.

Ultima parte a războiului am petrecut-o mai mult în adăposturi anti-aeriene, pentru a scăpa de bombardamente. O dată, o bombă a explozat chiar lângă adăpostul în care mă aflam împreună cu mama, și încăperea respectivă a fost inundată. Când începea să sune alarma, până și câinii cunoșteau drumul către adăposturi. Totuși, eu eram copil, și nu știam mare lucru. Continuam să ne jucăm, făceam orchestre, cântam ca proștii... Probabil că era o reacție de apărare.

Noi am avut noroc că nu am fost deportați, deși auzeam mereu zvonuri despre bucureșteni duși în Transnistria. Pe strada noastră locuia un anume Segal, care avea o cofetărie. Autoritățile aveau pe lista lor de deportare un Segal, și pentru că nu l-au găsit pe acela, l-au deportat pe vecinul nostru pentru că întâmplător avea același nume și ei trebuiau să raporteze că au deportat un Segal, nu conta cine era... Am avut și noi câteva rude din Moldova care au fost deportate, dar s-au întors și apoi au emigrat în Israel.

Adevărul este că în timpul războiului nu prea am știut ce se întâmplă cu evreii. Nu aveam radio, pentru că evreii fuseseră obligați încă din august 1940 să predea aparatele de radio la Poliție, dar zvonurile mai circulau. Unele erau atât de îngrozitoare, încât aproape nu puteau fi crezute. Nu ne puteam imagina că Armata și Jandarmeria română ucideau copii, femei, bărbați, bătrâni, toți nevinovați sau vinovați că s-au născut evrei.

După război

După război, cel mai important lucru pentru mine era să-mi continui școala, așa că m-am înscris la Școala tehnico-sanitară, cu gândul de a urma mai departe medicina. Autoritățile comuniste au interzis însă celor care urmau această școală să dea examen de admitere la medicină, așa că a trebuit să dau examen la altă facultate. Am ales filosofia, pentru că eram atras de lumea ideilor, îmi plăcea să speculez. Și astfel s-a împlinit o parte din profeția pe care mi-a făcut-o profesorul Litman prin dedicația scrisă pe cartea de filosofie, la terminarea liceului.

A doua parte a profeției, cea legată de Ereț Israel, s-a materializat și ea, într-un fel. Tot imediat după război am făcut parte din organizația sionistă de stânga Hashomer Hatzair [Paznicul tânăr, în ebraică] ³, organizație care milita pentru emigrare în tânărul stat Israel. La un moment dat autoritățile comuniste au interzis aceste organizații sioniste, au avut loc procese, sioniștii au fost anchetați, unii chiar închiși. Spre deosebire de alții, eu am scris de bună vie, în toate C.V.-urile mele că am făcut parte din această organizație. Și de aici mi s-au tras multe neplăceri. Un exemplu este în timpul facultății, când colegii vroiau să mă aleagă șef de grupă sau sindical. Din nou, propria mea declarație că făcusem parte dintr-o mișcare sionistă era o tinichea legată de coadă. După facultate, aceeași poveste. În 1951 la recrutare, când am spus cine sunt și de unde vin în fața unei așa-zise comisii medicale (era de fapt o comisie militaro-politică), am fost privit ca un dușman al poporului. Nu vroiau să înțeleagă că a fi sionist nu e totuna cu a fi fascist sau extremist de dreapta.

Partidul Comunist Român nu recunoștea sionismul ca o mișcare de eliberare națională.

În 1955 am fost repartizat să lucrez la Radiodifuziune, unde am făcut probă 2-3 săptămâni, am fost felicitat de redactorul -șef pentru felul în care am muncit, dar după două zile mi-au spus că nu mai au nevoie de serviciile mele. O secretară de la facultate m-a sfătuit să iau legătura cu Harry Dona, co-președintele Radioului, evreu, și să-i spun de problema cu sionismul. A doua zi după ce am vorbit cu el, cei de la cadre m-au chemat înapoi. Nu am reușit niciodată să avansez la salarii sau să promovez, deși nimeni nu mi-a spus un cuvânt. Totul era tacit și subînțeles.

Tata era un om apolitic prin excelență. Nu citea ziare, nu comenta și nu era interesat de politică. Într-un fel, asta m-a ajutat, indirect: n-am fost niciodată membru al Partidului Comunist Român. După terminarea războiului, tata a devenit muncitor în fabrică, până la pensionare. A rămas mereu același tip pedant, tipicar, aceeași persoană distinsă care petrecea o oră în fața oglinzii înainte de a pleca la serviciu. Se bărbiera în fiecare dimineață, și pentru că nu aveam bani să cumpărăm lame de ras, singura lamă pe care o avea o ascuțea pe sticlă și o folosea câteva luni bune. Tata a decedat la vârsta de 63 de ani, în anul 1963, și a fost înmormântat, după tipicul evreiesc, în cimitirul din strada Giurgiului. Am ținut iahrzeit, iar cel care a spus kadișul după el a fost fratele meu.

Mulți ani după moartea tatei, mama s-a recăsătorit, pe la sfârșitul anilor 1970 cu un prieten de familie, pe nume Segal Ușer. Era un om cu multă știință de carte evreiască, chiar îl meditase și pe fratele meu la ebraică și uneori ținea locul diferiților rabini, dar nu în sinagogă, ci în ședințe particulare cu enoriașii care îi cereau mereu sfaturi. Acest Ușer Segal a fost un personaj fabulos, după părerea mea. A venit din Rusia după Revoluția socialistă din octombrie, cam prin 1917-1918. A scăpat de șapte ori cu viață din mâinile diverselor autorități române, pentru că a dat șapte inele, bijuteri de familie. Cineva îi spusese că autoritățile române sunt corupte și pot fi "cumpărate" cu bani sau cu diverse bunuri. Așa că el și-a cusut în căptușeala hainei aceste inele și de câte ori a fost în pericol, și-a scăpat viața cu ele. Mulți au spus că norocul evreilor români a fost că, spre deosebire de germani care își făceau treaba cu minuție, românii erau corupți și unii s-au putut "strecura" pentru a-și salva viața. În România, Ușer Segal a devenit comunist ilegalist și, în timpul regimului Antonescu, a tipărit manifeste anti-fasciste, chiar la Monitorul Oficial, unde apăreau decretele-legi anti-evreiești. Era acolo un oarecare Popescu, șeful tipografiei, care a lucrat cu Segal și cu alți ilegalisti. În timpul războiului, Segal era deja în vârstă, avea cam 60 de ani. A avut cinci copii, patru fete și un băiat. Băiatul s-a îndrăgostit de o rusoaică și a plecat în Uniunea Sovietică. Cerna, fiica cea mai frumoasă și cea mai deșteaptă, s-a sinucis, iar celelalte trei au plecat în Israel după cel de-al doilea război mondial.

Tatăl meu fusese prieten cu Segal Ușer, cât timp a trăit se vizitau destul de des, se ajutau la nevoie, mergeau împreună la petreceri, dar nu știu împrejurările în care s-au cunoscut. După moartea tatei, Segal a ajutat-o pe mama să depășească acest moment greu și după câțiva ani s-au căsătorit, pentru că mamei îi era teamă să rămână singură. Era păcat să rămână văduvă toată viața. Mama, după vârsta de 70 de ani a prins gustul lecturii, și deși avea doar școala elementară, citea cu o feroare deosebită. Prin tot ce a reprezentat, mama a avut un rol important în viața mea. A decedat în 1984, la vârsta de 89 de ani. De data aceasta eu am spus rugăciunea de Kadiș și am ținut iahrzeit. Este înmormântată alături de tata, în Cimitirul evreiesc din Șoseaua Giurgiului.

După război, Marcel, fratele meu, a făcut o specializare la ORT, unde a învățat din nou ceasornicăria. S-a căsătorit, prin anii 1960, cu Blanche, o evreică foarte frumoasă și citită, deși nu avea studii superioare. Nu au avut copii, și la un moment dat au divorțat și ea a plecat în Israel. Fratele meu s-a recăsătorit cu o româncă pe nume Coca, cu care din păcate nu prea avea nimic în comun, în sensul că nu se potriveau, aveau caractere mult prea diferite. Fratele meu a murit relativ tânăr, la 64 de ani, în 1986. Este înmormântat în cimitirul evreiesc din Șoseaua Giurgiului. Nu a avut copii.

Am lucrat la radio 18 ani ca redactor la emisiunile de cultură. De cele mai multe ori făceam documentare pentru aceste emisiuni, care nu aveau legătură cu politica, din fericire.. La începutul anilor 1960 a fost un fel de scandal. Venise de sus o indicație că evreii trebuie epurați din această instituție, pe motiv că sunt prea mulți colaboratori externi. Acest lucru m-a îndârjit, așa că m-am radicalizat și am făcut tot posibilul să fiu dat și eu afară. În 1963 am fost anchetat de Securitate sub pretextul că am introdus arta decadentă în Radio. De fapt, era un album cu artă modernă pe care îl arătasem unor colegi. Am dat atunci o declarație că voi păstra “o atmosferă sănătoasă în jurul meu.” În 1973 am fost dat afară de la Radiodifuziune, pe motiv că erau prea mulți angajați. S-a făcut o comisie care trebuia să ne ajute să ne găsim alte locuri de muncă. Pe mine m-au trimis redactor la Revista Pompierilor. Eu am refuzat și după aceea o colegă a mea, Lia Lăzărescu, a intervenit pentru mine la doctorul Penciu de la Institutul de Igienă. Această mutare a mea se făcuse la nivel ministerial. Președintele Radioului a dat un telefon la ministrul Sănătății pentru ca eu să fiu angajat la acel institut. Mi-am făcut singur caracterizarea, m-am elogiât singur și ca să spun și ceva de rău am scris că nu sunt... telegenic! Aici am lucrat ca sociolog – făceam anchete de familie, statistică medicală. De aici m-am pensionat, în 1989.

Sunt mai mult de 20 de ani de când colaborez la revista comunității: Realitatea Evreiască – fosta Revista Cultului Mozaic.. Primul meu articol a fost scris cu ocazia tricentenarului Spinoza. Redactorul șef de atunci al revistei, Victor Rusu, probabil de convență cu rabinul șef Moses Rosen [4](#), mi-a spus că nu publică acest articol, că el nu ține de profilul revistei. O lume întreagă îl celebra în acel an pe Spinoza, numai noi nu. La o aniversare a revistei, în urmă cu câțiva ani, am fost întrebat cum am debutat, eu am relatat episodul de mai sus, dar nu l-au publicat faptul că primul articol mi-a fost refuzat. Șeful meu de la Institutul de igienă se mira întotdeauna de faptul că articolele mele apar pe prima pagină, alături de cele ale șef rabinului. La un moment dat am avut, pe vremea comuniștilor, un serial despre Biblie, în care combăteam cultul personalității și idolatria.

Dacă o până în 1989 [până la revoluția română] toate ferestrele vizavi de iudaism erau închise, după aceea am putut să lucrez, să colaborez în acest domeniu. Sigur că am citit, am căutat cărți, am xeroxat materiale care aveau legătură cu istoria evreilor, cu iudaismul, etc. A propos de xeroxat, am o mică întâmplare interesantă. Aveam un amic care trăia din xerox, iar asta era o treabă riscantă fiindcă cei care se ocupau cu xeroxarea erau atunci, în general, fie securiști, fie colaboratori ai Securității. Da aceea eu preferam să lucrez cu intermediari. La un moment dat acest amic al meu, evreu, a vrut să plece în Israel, a fost prins că făcea copii xerox clandestin, i s-a confiscat pașaportul și i s-a spus că îl va primi înapoi doar dacă va spune ce și pentru cine a copiat. Într-o zi a venit la mine spășit să-mi spună că sunt pe “lista neagră”. A trebuit să duc de acasă toate xeroxurile, pentru prieteni, întrucât tot ce aveam eu era interzis de regim: cărți de iudaism, istoria religiilor, etc.

Altă dată, lucram cu un intermediar căruia îi duceam să-mi xeroxeze o gramatică ebraică, premiată de Academia franceză, pe care o luasem din biblioteca comunității. Peste trei zile, când m-am dus s-o iau, respectivul s-a uita la mine și mi-a zis că n-am făcut bine că i-am adus o asemenea carte, și că o să fiu tras la răspundere pentru asta. “Ia-ți cartea și fugi”, mi-a spus omul. I-am spus că e o carte a unei limbi, o gramatică, și nu Mein Kampf [scrisă de Adolf Hitler]. “E mai rău”, a replicat el. Am alergat îngrozit până acasă de parcă aș fi fost urmărit. Aveam 60 de ani atunci.

Până să intru la facultate nu prea am avut prieteni români, pentru că mă învârteam mai mult prin cercuri evreiești. În facultate am avut tot felul de colegi, dar pragul prieteniei a fost trecut doar cu fetele. Întotdeauna eram preocupat dacă după terminarea unei anumite forme de școlarizare voi rămâne în relații de prietenie cu colegii. Cred că merită încercat și matriarhatul – ar fi o șansă de a vedea lumea cu mai multă responsabilitate, înțelegere, blândețe. În ce privește relațiile cu fetele, trebuie să spun că mediul evreiesc era mic burghez, nu neapărat după starea materială, ci după concepții. Accesul meu la o fată evreică era practic nul. Am intrat în câteva case și, foarte repede, părinții fetei, rudele, își dădeau seama că nu reprezintă o mare afacere. Am avut însă prietene românce. În prietenii cu româncele nu exista o barieră socială.. Evreimea în schimb era foarte stratificată pe categorii sociale și cu greu puteai pătrunde în acele cercuri.

La un moment dat am avut prieteni veniți din Rusia: Octavian Madan, ala cărui tată era preot, sau Sașa, care povestea lucruri uluitoare despre Rusia. Erau acolo oameni refuzau să mănânce șuncă pentru că se vindea la magazinele bolșevice, oameni care au trăit toată viața la marginea societății. Un alt prieten, tot din Rusia a fost și este David Millstein. Tatăl lui fusese reprezentantul Joint-ului [5](#) pe Rusia și a fost asasinat acolo în împrejurări dubioase. David a plecat în Israel după război și a făcut o carieră interesantă – era economist. Un unchi al lui a venit într-o zi la mine și mi-a spus că lui David i s-a făcut dor de prietenul lui, adică de mine, și m-a întrebat dacă nu vreau să fac și eu alia, oferindu-se să mă ajute în acest sens. După ce m-am căsătorit, am renunțat la ideea de a mai părăsi România.

Soția mea, pe numele de fată Velea König, s-a născut în 1933, la Moscova, din tată român și mamă austriacă. A venit în România cu tatăl ei, care s-a repatriat în 1958. Bunicul din partea mamei, Speilman, de meserie gravor, era un evreu care s-a convertit pentru că dorea să se căsătorească cu o creștină. Pe vremea nazismului a trebuit să se ascundă în munți pentru a i se pierde urma, întrucât conform definiției rasiale a evreului, el era considerat încă evreu, chiar dacă își schimbase religia. Mama soției mele a avut trei surori, și soarta lor pot spune că reprezintă soarta evreimii europene. Una dintre ele a ajuns împreună cu soțul ei în Kazahstan, unde au îndurat o mizerie cumplită, o alta, Carla, a fugit de la Viena în Italia, dar fascismul a ajuns-o și acolo și s-a refugiat apoi la Londra. Acolo a fost menajeră la un castel și l-a cunoscut pe evreul Deutch din Cehoslovacia, cu care s-a căsătorit. Acest Deutch făcuse parte din Rezistența franceză, dar a fost rănit și colegii l-au transportat la Londra. După război, Carla și Deutch s-au stabilit în Cehoslovacia unde el avea o fabricuță de conserve și comuniștii l-au băgat în închisoare pe motiv că era chiabur. Ei au avut o fiică, pe nume Ilus, care s-a născut la Londra și, din această cauză, a fost persecutată de comuniști când s-au mutat în Cehoslovacia. A treia soră, Mitzi a rămas la Viena, tolerată de patronul întreprinderii unde lucra deoarece era o foarte bună muncitoare. Ea avea convingeri social-democrate, credea în comunism. Și când comuniștii ruși au ajuns la Viena, ea a fost violată de unii dintre aceștia.

Soția mea a făcut facultatea de medicină la Petersburg, iar în România a lucrat ca medic la Institutul de geriatrie "Ana Aslan". A fost întotdeauna interesată de mozaism și de tradiția iudaică, într-un fel poate și datorită preocupărilor mele, dar poate și pentru că avusese un bunic evreu.

Pe Velea am cunoscut-o prin intermediul unui prieten pe nume Kádár (rus de origine) și cu ajutorul muzicii, de care eram îndrăgostiți amândoi. Acest prieten era vecin cu viitoarea mea soție, și m-a întrebat într-o zi dacă nu vreau să cunosc o fată interesantă. Probabil că și ei i-a spus același lucru despre mine. Kádár era sigur că noi ne-am potrivi, așa că prima noastră întâlnire a avut loc la Ateneul Român, la un concert de muzică simfonică.

De altfel muzica, teatrul, cărțile au reprezentat pentru mulți salvarea pe plan psihic în timpul comunismului. Această defulare a dus la impozia și nu la explozia regimului comunist la noi în țară. Noi, în România, nu am avut un samizdat [6](#), cum au avut de pildă rușii, care au făcut o opoziție serioasă. Aici au fost doar câteva "floricel". În anii nenorociți ai lui Ceaușescu am văzut un singur manifest, destul de blând. A adus cineva la institut o hârtiuță în care era condamnat regimul pentru "pâinea mizerabilă". Eu am dat hârtiuța mai departe, ca prostul, și puteam să o pătesc, pentru că oamenii vorbeau. M-am dus la adjuncta laboratorului nostru și i-am arătat hârtiuța. Ea a zis că vrea s-o mai arate cuiva dar când i-am cerut-o înapoi, mi-a spus că a aruncat-o în vasul de la toaletă. Rușii au avut mai multă dârzenie; pe de altă parte, Ceaușescu a avut o tentativă de pseudo-liberalism, prin anii 1960, și, mai ales, a mers pe panta naționalistă.

Fiul meu, Felix, s-a născut la București în 1963. A făcut școala primară în apropiere de Muzeul Țăranului Român și liceul "I. L. Caragiale", pe care l-a absolvit în 1982. A urmat apoi cursurile facultății de matematică din București. Ca adolescent și apoi ca tânăr nu a fost atras de latura religioasă a iudaismului, dar participa la sederul de Pesah și îi plăcea foarte tare sărbătoare de Purim, pentru care mama lui inventa tot felul de costume. A cântat o vreme în corul comunității și a făcut câteva spectacole și chiar turnee în Israel cu acest cor foarte talentat al Templului Coral care cânta în idiș și ebraică.

A fost tot timpul pasionat de fotografie, și în 1991, la mineriadă [7](#), a făcut câteva fotografii compromițătoare pentru guvernul de atunci, care au apărut în unele reviste occidentale. I-a fost teamă să nu i se întâmple ceva rău, așa că a hotărât să plece în Israel. S-a stabilit la Ierusalim și a urmat cursurile unei a doua facultăți, și anume renumita facultatea de artă Bețalel. Cred că s-a apropiat de Israel și datorită preocupărilor mele din domeniul iudaisticii. În copilărie nu l-am îndemnat să facă alia, dar până la urmă așa s-a întâmplat. În perioada 2001-2003 a făcut un masterat la Helsinki, unde a cunoscut-o pe Julie, o fată din Austria, cu care s-a căsătorit în vara anului 2003. Acum locuiesc amândoi la Viena.

Sigur că după 1989 viața mea s-a schimbat, ca a tuturor românilor, de altfel. Am putut să călătorim, să vorbim liberi, avem alte perspective deși lucrurile nu stau atât de bine în țară.. Am lucrat și lucrez foarte mult în cadrul editurii Hasefer, editura comunității evreilor din București, fondată în 1980.

În ce privește politica, sunt multe de spus. Poate că, subiectiv, admirația mea merge către Statele Unite, pentru că Europa s-a dovedit de prea multe ori lașă și gata de o mie de ori să repete aceleași greșeli. Nu a învățat nimic din lecțiile trecutului și asta o depunțează, ca să zicem așa. America are o dinamică extraordinară față de evrei, negri și alte minorități. Lupta dusă de societatea civilă americană a făcut ca multe lucruri să se schimbe în bine, în timp ce în Europa dimpotrivă, coaliția

monstruoasă dintre extrema dreaptă și extrema stângă, ambele anti-israeliene, este stupefiantă. Știam că extrema dreaptă e antisemită, dar văd că și extrema stângă e la fel.

În 1992 am făcut o vizită în Israel și păstrez o amintire extraordinară. Am fost impresionat de absolut tot ce am văzut. Am fost încântat de biblioteci, unde găseam ce vroiam, și mai mult de atât. Mi-am amintit cum la Biblioteca Academiei din București, în vremea comunismului cărțile despre sionism stăteau alături de cele legionare, într-un fond secret. Chiar și acum sărăcia exemplară din domeniul iudaisticii a acestei atât de importante biblioteci din România nu știu dacă e întâmplătoare.

Mă simt totuși bine în România, sunt bucuros că viața evreiască din București s-a îmbogățit, văd că există tineri neevrei interesați de iudaism, iar eu sunt foarte activ în cadrul vieții intelectuale evreiești prin articolele pe care le public și prin cărțile pe care le traduc. Merg la sinagogă cu ocazia sărbătorilor de primăvară și de toamnă, particip la întruniri și conferințe ținute de centrele de iudaică din București și Cluj sau la manifestările organizate de Ambasada statului Israel cu diverse prilejuri.

Glosar:

1 Pactul Ribbentrop-Molotov, 23 august 1939

Ministrul de Externe rus Molotov și omologul sau german Ribbentrop au semnat pactul sovieto-nazist, un angajament de ambele părți pentru menținerea relațiilor pașnice între ele pe o perioadă de 10 ani. Protocolul adițional secret prevedea împărțirea sferelor de influență între URSS și al Treilea Reich.¹ În cazul unui aranjament teritorial sau politic în zonele aparținând statelor baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), granița de nord a Lituaniei va reprezenta granița sferelor de influență ale Germaniei și URSS.^(...)³ În privința Europei sud-estice partea sovietică accentuează interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic față de aceste teritorii⁴. Pactul a funcționat pentru doi ani, timp în care URSS a recâștigat toate teritoriile pierdute ca urmare a primului război mondial și Germania era liberă pentru a duce războiul împotriva Franței și Angliei. Căderea Franței în iunie 1940 și starea precară în care se afla Anglia l-a încurajat pe Hitler să declanșeze invadarea URSS, nume de cod operațiunea Barbarossa, în iunie 1941.

2 Legionar

Membru al Legiunii Arhanghelului Mihail (Mișcarea Legionară), mișcare înființată în anul 1927 de C. Z. Codreanu ca o organizație paramilitară teroristă de orientare naționalistă-fascistă, creată după modelul organizațiilor naziste SA și SS, cu un caracter mistic-religios, violent anticomunist, antisemit și antimasonic. După asasinarea lui Codreanu în aprilie 1938 conducerea Legiunii a fost preluată de Horia Sima. Horia Sima a amplificat campania de asasinate politice, economice, rasiale și de interese personale, campanie care a culminat cu Rebeliunea legionară din ianuarie 1941, o lovitură de stat eșuată împotriva lui Antonescu și a armatei române. La 4 septembrie 1940 Legiunea s-a aliat cu Ion Antonescu, formând „Statul Național-Legionar” în al cărui guvern legionarii constituiau principala forță politică.

3 Hashomer Hatzair

este mișcarea de tineret sionist socialist (în ebraică „tânărul paznic”) și a fost creată în anul 1912 în Galiția, după care s-a răspândit în întreaga Europa. Mișcarea avea o linie educativă și intelectuală suplimentară față de învățământul școlar și a impunea o linie ideologică sionist-socialistă.

4 Rosen, Moses (1912-1994)

Șeful - Rabin din România și președinte a Federației Comunităților Evreiești din România în perioada comunismului, între 1948-1993. Personalitate complexă, a desfășurat o activitate susținută pentru ajutorarea evreilor români în perioada comunistă și pentru menținerea unei vieți evreiești tradiționale în cadrul comunităților din țară.

5 Joint (American Jewish Joint Distribution Committee)

6 Samizdat

publicarea și distribuirea secretă a literaturii interzise de guvern în perioada Uniunii Sovietice. De obicei, textele erau tipărite pe hârtie subțire și circulau din mână-n mână. Pedepsa pentru cei implicați în activitățile samizdatului depindea de fiecare țară: de la hărțuire până la închiderea în închisoare pentru o durată mai scurtă sau mai lungă. Geza Szocs and Sandor Toth au fost scriitori samizdat maghiari din România.

7 Mineriade

violențele exercitate de mineri în România postdecembristă. În total au avut loc șase mineriade în anii 1990 și 1991.